

İPEK YOLU'NUN ÖLÜMSÜZ ANLATISI: BİNBİR GECE MASALLARI

Mehmet Kalpaklı⁴⁹

Neslihan Demirkol⁵⁰

Binbir Gece Masalları, insanlığın ortak kültür belleğinin yapı taşlarından biridir. Günümüzde mekândan ve zamandan bağımsız olarak dünya edebiyat birikiminin en önemli kaynaklarından kabul edilmektedir. İpek Yolu, yüzyıllar hatta bin yıllar boyunca somut varlıkların yanı sıra bu masalları da dilden dile, ülkeden ülkeye, şehirden şehire aktararak doğudan batıya taşımış, dünya coğrafyasının iki medeniyetini bir anlamda *Binbir Gece Masalları*'nda birleştirmiştir. Bu cümle, metaforik bir buluşma noktasından ziyade birbirinden etkilenmelerin açıkça görüldüğü somut ve somut olmayan kültürel ürünlere işaret etmektedir.

Masallar, İpek Yolu boyunca taşındıkları her durağa Doğu'nun ruhunu, kendine özgü anlatı geleneğini de beraberinde götürmüş, karşılaştıkları yeni kültürleri değiştirmiş, dönüştürmüştür. Ulrich Marzolph, *Binbir Gece Masalları* sayesinde doğunun batı hayalciliğini beslediğini, hatta bazı öğelerin batı hikâyelerinin ayrılmaz parçası haline geldiğini ifade eder (14). *Masallar*'da yer alan birçok motif, tema, karakter edebiyat, resim, müzik, tiyatro, sinema, bale, gösteri sanatları, mimari gibi birçok farklı alana ilham kaynağı olmuştur. Gustave Doré ve Edmond Dulac'ın illüstrasyonlarından Magritte'in "Şehrazat"ına, Matisse'in *Odalisque*'inden Korsakov'un Şehrazat senfonik yapıtına birçok yapıtta izleri takip edilir. Edebiyat alanında çeviri, edisyon, yeniden yaratım, etkilenme, esinlenme ve benzeri yollarla tekrar tekrar üretilir. Necib Mahfuz, Jorge Louis Borges, Salman Rüsti, Goethe, Flaubert, Stendhal, H. G. Wells, Italo Calvino, Georges Perec gibi sayısız yazarın ismi *Binbir Gece Masalları*'yla ilgili olarak anılabilir. Marzolph, makalesinde sinemadaki etkilerinden bahsederek Georges Meliès'in *Le Palais de Mille et une Nuits*'sinden (1905/6), Frist Lang'in *Der Müde Tod*'undan (Kader) (1921), Douglas Fairbanks'ın *Thief of Bagdad*'ından (1924) söz eder (24-25).

49 Bilkent Üniversitesi, Türk Edebiyatı ve Tarih Bölümleri Başkanı

50 Bilkent Üniversitesi, Türk Edebiyatı Bölümü Doktora Öğrencisi

Bütün bu etkilenmeler ve *Masallar*'ın sınır tanımayan yayılma gücü, günümüzde akademik açıdan hâlen yeterince araştırılmış değildir. *Masallar*'a değinen her araştırma bu alanda bir noktayı daha aydınlatığı için son derece önemli ve kıymetlidir.

Masallar'ın Yolculuğu

Bu masal koleksiyonunun kökeni nedir, hangi coğrafyaya dayanır? Masallar nasıl oluşmuştur? Bir doğu masalı koleksiyonu iken her sanat alanında uluslararası etkiye sahip anlatılar haline nasıl gelmişlerdir? Yapılan araştırmalar, *Masallar*'ın Hint ya da İran kökenli olabileceğini göstermektedir. Metnin kurucu çerçeve hikâyesindeki tek tek bazı öğeler, Hint anlatı geleneğindeki masallarla paralellik oluşturmaktadır. Ancak Hint masallarının tam olarak zamanı belirlenemediği için *Binbir Gece Masalları*'nın bu coğrafyadaki tarihini de saptamak mümkün olmamaktadır. İran kaynaklı olduğu varsayıldığında ortaya şöyle bir kronolojik dizi çıkmaktadır: Asıl metinleri Farsça olan *Masallar*, 8. yüzyılda İslamlaşmış Arapça'ya çevrilmiş, çeviri sırasında farklı yapıtlardan malzemeler eklenmiştir (Marzolph 2010, 13-16). Şehriyar, İran asıllıdır ve Sasani hanedanına mensuptur. Kardeşi Şahzaman bir Orta Asya şehri olan Semerkand'ın yöneticisidir. *Masallar*'ın anlatıcısı Şehrazad'ın ismi Farsçadır. Birçok masalın kahramanı olan Harun Reşid, Bağdat'tadır.

İpek Yolu üzerinde sıralanan birçok şehrin *Masallar*'la doğrudan ya da dolaylı bir bağı vardır. İsfahan, Semerkant, Tebriz, Bağdat, Şam, Kahire İpek Yolu'nun sadece ticari metallerinin değil, kültürel ürünlerinin de toplandığı ve değişiminin yapıldığı en önemli şehirlerdir. Ancak bu yolların son durağı, *Masallar*'da adı doğrudan geçmese de onları bünyesinde koruyan, yaşatan, yeniden üreten, tüketen ve yepyeni bir dünyaya taşıyan Osmanlı ülkesidir. Bu anlamda, genelde Osmanlı coğrafyasının, özelde ise İpek Yolu rotası üzerinde konumlanmış Osmanlı şehirlerinin *Masallar*'ın tarihinde ayrıcalıklı bir yeri vardır. İstanbul, İzmir ve Bursa her çağda *Masallar*'dan beslenir, onlardan hareketle yeni ürünler ortaya koyar, dolayısıyla kendi büyülerini de hiç kaybetmezler. Doğubilimciler için bu şehirler olağanüstü hikâyelerle dolu cazibe merkezleridir.

Masallar'ın Batı dünyasına tanıtılması Doğubilimci Antoine Galland'ın İstanbul seyahati sayesinde olmuştur. *Masallar*'ı Fransızca'ya çevirerek bütün Batı dünyasına tanıtan Antoine Galland'ın hangi yazmayı kaynak olarak kullandığı tam olarak aydınlatılamamış bir meseledir, ancak *Masallar*'la İstanbul'da karşılaştığı kesindir. Dahası *Masallar*, Galland ve dönemin diğer doğubilimcileri eliyle İstanbul'dan Batı dünyasına taşınmıştır. Galland'ın çevirilerinin ilk iki cildi 1704 yılında *Mille et Une Nuit* başlığı ile yayımlanır. Ulrich Marzolph, Galland'ın çevirisinin önsözündeki ifadelerle dayanarak Suriye kaynaklı bir *Binbir Gece Masalları* yazmasını temel aldığını belirtir (18). Galland, Madame Marquise D'O'ya hitaben kaleme aldığı önsözde daha evvel yedi Arap masalını Fransızcaya çevirmek istediğini, ancak

bu yedi hikâyenin aslında “Binbir Gece” adlı bir masal koleksiyonunun parçası olduğunu anlayınca bu çevirinin geciktiğini söyler. Ardından bu koleksiyonun peşine düşüp Suriye’den koleksiyonun dört cildini satın aldığını anlatır (Galland).

Şinasi Tekin, *Masallar*’ın bütünlük açısından en önemli Türkçe çevirisi olarak kabul edilebilecek Beyânî nüshasından söz ederken bu yazmanın Galland eliyle Paris’e getirildiğini ileri sürer (244). Oysa M.H. Zotenberg, kayıtlarda bilgi yanlış olduğunu, on bir ciltlik Beyânî nüshasının sadece son cildinin Galland tarafından getirildiğini söyler. Diğer on cilt 1660 yıllarına doğru Mazarin Kütüphanesi için alınmış, ardından 1668’te kralın kütüphanesine geçmiştir (187). Anlaşıldığı üzere Galland henüz Paris’teyken, *Binbir Gece*’nin bir nüshası bulunduğu şehre ulaşmıştır. O dönemde Galland metinleri okumamış olsa bile İstanbul’a hareketinden evvel *Masallar*’ın içeriği hakkında bilgi sahibi olduğunu öne sürebiliriz.

1670 yılında görevli olarak İstanbul’a gelen Antoine Galland, Osmanlı’nın Doğu Akdeniz topraklarına geçmeden evvel üç yıl burada yaşar. Doğu masallarıyla da ilk kez İstanbul’da tanışır. Osmanlı topraklarında geçirdiği süre zarfında mükemmel Yunanca bilgisinin yanı sıra Arapça, Farsça ve Türkçe öğrenir. Çevirisini yaptığı sırada Galland’ın artık dilini bildiği Türkçe Beyânî nüshasını kullanmasa bile okumuş olma ihtimali son derece yüksektir. Zaten İstanbul’da kalışı sırasında Türk hikâyelerine duyduğu ilgiyi de günlüğüne kaydetmiştir. Kırk Vezir hikâyelerinden söz eden Galland, Türk hikâyelerine hayrandır. Türklerin şaşırtıcı derece çok hikâye ve masalları olduğunu, bu hikâyelerin çoğu zaman kendilerinin 10-20 ciltlik romanlarından bile uzun sürdüğünü söyler. Yirmi sekiz ciltlik İskendernâmelerden, hatta 50-60 ciltlik başka hikâyelerden söz eder. Bunun da aslında normal olduğunu, çünkü Bedesten’de kitap kiralayan kitapçılar bulunduğunu, özellikle uzun kış gecelerinde Türklerin çok sevdikleri bu kitapları dinlemek için bir araya geldiklerini anlatır (Cilt 1, 242). Günlüğünün bir başka yerinde *Ferec Bade’s-şidde* derlemesinin eline geçtiğini söyler. (Cilt 2, 7). Türkçe *Ferec Bade’s-şidde* hikâyeleri, *Binbir Gece Masalları*’nın batıya yolculuğunda Galland’ın karşısına daha sonra bir kere daha çıkar. Hakan Karateke, Galland’ın *Binbir Gece Masalları* çevirilerinin sekizinci cildinin tamamlanması gecikince, yayıncının François Pétis de la Croix’nın çevirdiği *Ferec*’den iki hikâyenin bu cildin sonuna eklendiğini bilgisini verir (78). Görüldüğü üzere Galland, İstanbul’a gelişinden çevirisini yayımladığı döneme dek *Binbir Gece Masalları*’nın İstanbul’da üretilmiş farklı farklı halleriyle hep karşılaşır.

İpek Yolu’nun Durakları: Türk Dili ve Osmanlı Şehirleri

Galland’ın *Binbir Gece Masalları*’nın İstanbul’da ne kadar popüler olduğuna dair saptamasına rağmen, bazı araştırmacılar *Masallar*’ın İmparatorluğun başkentinde yeterince ilgi görmediği düşüncesindedir. Şinasi Tekin, *Masallar*’a ilginin kısmen sınırlı kalmasının nedeninin cinsel hayata ilişkin açık ve üstü örtük tasvirler olduğunu ileri sürer (240). Necdet Sakaoğlu’na göre bir neden de iç içe geçen,

birbirine açılan yüzlerce öykünün elde kitap olmadan anlatılmasının güçlüğüdür (67). Ancak iki araştırmacıda şu noktada birleşir: Bu masallar, halk anlatıları üzerinde önemli bir etkiye sahiptir ve bunlardan devşirilen birçok tema, motif diğer Türkçe sözlü kültür ürünlerinin içinde yerini almıştır.

Binbir Gece Masalları, Batı dünyasında 17. yüzyılda tanınmaya ve ilgi görmeye başlamasına rağmen Osmanlı dünyasının *Masallar*'la tanışıklığı çok daha eskiye gider. *Masallar*'ın tarihinde Suriye ve İstanbul'un adı Galland nedeniyle sık sık anılmasına rağmen İmparatorluğun en köklü şehirlerinden olan Bursa'nın bugüne kadar yeterince ihmal edilmiş bir önemi vardır. *Binbir Gece Masalları*'nın Türkçe çevirisinin geçmişi 15. yüzyıla kadar uzanır. Bu erken dönem Türkçe çevirinin üç nüshası bulunmaktadır. Şinasi Tekin, bu nüshalardan ikisinin Paris'te, birinin ise Bursa'da bulunduğunu kaydeder (244-245). Gülseren Tor, "Binbir Gece Hikâyeleri'nin 15. Yüzyılda Yapılmış bir Türkçe Çevirisinde (Bursa Nüshası) Üslup Biçem" başlıklı yazısında bu nüshanın söz varlığı ve sözdizimi açısından Eski Anadolu Türkçesinin kendine özgü bütün özelliklerine sahip olduğunu ifade eder (127).

Bursa nüshası, *Binbir Gece Masalları*'nın tarihi açısından son derece önemli bir yazmadır. Tüm dünyanın ortak hafızasında yer edinen bu masalların bilinen en eski metni ya da en azından bilimsel olarak ispatlanana kadar en eski çevirisi bugün Bursa Yazma Eserler Kütüphanesi'nde bulunan bu nüshadır. Gülseren Tor'un incelemesinin gösterdiği üzere bu Türkçe çevirinin tarihi muhtemelen on beşinci yüzyıl, hatta on beşinci yüzyılın başlarıdır. Suriye yazmaları ile Bursa çevirisinin kaleme alınış tarihleri aynı mıdır? Hangisi daha öncedir, tam olarak bilmiyoruz. Bursa çevirilerinin hangi metin esas alınarak yapıldığı da henüz bilinmiyor. Ancak, bilinen şu ki Bursa'daki metin bilinen en eski 1001 Gece Masalları çevirisidir, eğer bilinen en eski metni değilse. Bu nedenle bir dünya kültür mirası olarak kabul edilmeli ve gerektiği biçimde tanıtılmalıdır. Akademik açıdan Suriye yazmaları ile karşılaştırmalı bir incelemesini yapılması gereklidir. Bunun ilk aşaması olarak da, Bursa nüshasının çevriyazısının yapıpı yayımlanması çok önemlidir.

Yukarıda kısaca değinilen Beyânî yazması 1636 yılına aittir. Şinasi Tekin, bu çevirinin Sultan IV. Murad'ın isteği üzerine çevrildiğini söyler (241). Bu yazmada bulunan okur kayıtları *Masallar*'ın İstanbul'daki dolaşımına dair fikir vermekte, *Masallar*'ın o dönemde oldukça popüler olduğunu ve beğenildiğini göstermektedir. Örneğin Şinasi Tekin'in Osmanlı divan kâtiplerinden biri olduğunu düşündüğü okurlardan biri şöyle der:

Şimdi ey arkadaşlar, bilmiş olun ki, hikâye okumak gerektiği zaman, okuduğunuzda bunun gibi hoş hikâyeler okuyun; öyle acâyip ve garip hikâyeler yazmışlar ki insanın çok hoşuna gidiyor" (242). Bir başkası ise hikâyelerin üzerindeki etkisini şöyle tarif eder: «Bu tatlı dilli, şirin yüzlü,

mis kokulu kitabı başından sonuna kadar okuduk, anlatılan olayların içine girip âdeta seyrettik. Ve böylece bir kaç gün deli gönlümüz zamâne dertlerinden kurtuldu. (243)

19. yüzyılda matbaa teknolojisinin gelişile birlikte İstanbul'da *Binbir Gece Masalları*'na ilgi artar. Bu dönemden itibaren çeşitli çeviriler yayınlanmaya başlanır⁵¹. Matbu ilk *Binbir Gece Masalları* çevirisi Ahmet Nazif'e aittir. Arapça'dan yapılan çevirinin ilk cildi 1842'de basılmıştır. Fransızca'dan yapılan Ermeni harfli Türkçe iki çeviri mevcuttur. İlki 1858 yılında R. Kürkcüyan tarafından, ikincisi Hovannes Tolayan tarafından 1891-1982 yıllarında çevrilir. 1869 yılında Kudüs'te, *Masallar*'ın Türkçe-Fransızca bir çevirisi Charles Clermont Ganneau tarafından yayımlanır. Resimli Ay Matbaası, 1927-1928 ve 1930 yıllarında 12 kitaplık bir çeviri serisi basar. Cumhuriyet döneminde, 1950'lerden itibaren birçok çeviri yapılır. Selâmi Münir Yurdatap, Hüseyin Başaran, Namık Hansoy, Raif Karadağ, Atilla Tokath, AlimŞerif Onaran, Sadık Yalsızuçanlar, Hasan Fehmi Nemli, Ahmet Özalp gibi isimler tarafından çevirileri ve eski çevirilerin yeniden yayımı yapılmıştır. Şinasi Tekin'in yukarıda adı geçen yazısından kendisinin de çeviri hazırlığında olduğu anlaşılmaktadır. Ancak, bu çeviri ne yazık ki yayımlanamamıştır.

Binbir Gece Masalları, ilk andan beri Osmanlı edebiyatında birçok metni etkilemiştir. Bunlardan biri Cinânî'nin *Bedâyiü'l-Âsâr* adlı hikâyeler kitabıdır. 16. yüzyıla ait bu yapıt üzerine ayrıntılı bir çalışma yapan Osman Ünlü, *Masallar*'ın etkisine değinmiştir. Ünlü'ye göre, on altıncı yüzyılda kaleme alınan bu metnin ilk hikâyesi ve 47. hikâyesi *Binbir Gece*'deki iki masaldan alınmadır (110). Ayrıca *Binbir Gece Masalları*'nda yer alan Sinbad hikâyelerinin temaları, motifleri *Bedâyiü'l-Âsâr*'daki hikâyelerde karşımıza çıkar. 60. ve 71. hikâyeler buna birer örnektir (111).

Osmanlı edebiyatında sözlü kültüre ait anlatılarla yazılı kültüre ait hikâyeler arasında bir halka olan *Muhayyelat* da *Binbir Gece Masalları*'ndan hareketle kaleme alınmıştır. Giritli Aziz Efendi'nin yapıtı hayal ile gerçek, masal ile hikâye, anonimlik ile özgünlük arasında gidip gelir. Andreas Tietze 1948 tarihli "Aziz Efendi's Muhayyelat" başlıklı yazısında bu yapıtın *Binbir Gece* ve *Binbir Gündüz Masalları* ile organik bağıni ortaya koyarken *Ferec Ba'dde's-Şidde*'den etkilendiği noktalara da değinir. Tietze'ye göre Aziz Efendi işe önce çeviri ile başlamış, daha sonra esinlenme ile yetinmiş, ancak sonunda daha cesur davranarak kendi özgün metnini ortaya koymuştur (aktaran Gökalp, 186-188).

51 Bu çevirilere ait ayrıntılı bilgi Şinasi Tekin'in "Elf Leyle'nin 17. Yüzyıl Osmanlıcası Nasıl Yayımlanmalı? Bu Metin Ne kadar Müstehcen?", Süleyman Tülüçü'nün "Binbir Gece Masalları Üzerine (Seçilmiş Bir Bibliyografya ile)", Sabri Koz'un "Fransızca'dan Türkçe'ye Ermeni Harfleriyle Binbir Gece Masalları", Hande Birkalan-Gedik'in "The Thousand and One Nights in Turkish: Translations, Adaptations and Issues" ve "Sözlü Kültür ve Yazılı Kültür Arasında: Türkçe *Binbir Gece* Geleneginde Metinlerarası Söylem" başlıklı yazılarında bulunabilir.

Modern Zaman Anlatıları: Beyaz Perdede Masallar'ın Yeniden Üretilmesi

Binbir Gece Masalları çeviriler, uyarlamalar, esinlenmeler, metinlerarası ilişkiler yoluyla Cumhuriyet dönemi Türkiye'sinde de birçok yapıta ilham olmuştur. Sözlü kültürün yeni bir tezahür alanı olarak sinema, *Binbir Gece Masalları*'nı kendi bildiği şekilde, görüntü ve sesle anlatmaya girişir. Türk sinemasında masal dönemi 1953 yılında başlar. Yönetmenliğini Baha Gelenbevi'nin yaptığı *Balıkçı Güzeli* filminin alt başlığı *Binikinci Gece*'dir. Film güzel prensesin, yakışıklı prensin, cadıların, büyülerin Türk sinemasında ilk ortaya çıktığı yapıttır. *Binikinci Gece* ibaresi, film *Masallar*'la organik bir bağa sahip olmasa da onlara açık bir göndermedir. Bu ilk örneğin ardından masal teması Türk sinemasında bir süre unutulur. 1960larda masal temalı filmlerden sadece iki örnek görülür. Bunlardan ikisi, Scognamillo ve Demirhan'ın belirttiği üzere, *Binbir Gece Masalları* karakterleri üzerine kurulmuş filmlerdir: Mehmet Dinler'in yönetmenliğini yaptığı 1964 yapımı *Cilalı İbo ve Kırk Haramiler* ve Ertem Göreç'in yönettiği, Kartal Tibet'in başrolünü oynadığı 1968 yapımı *Bağdat Hırsızı*.

Bu iki örnekten sonra kaynağını doğu masallarından alan film furyası için 1970-1971 yılları arasını beklemek gerekir. Halit Refiğ'in hem yazıp hem yönettiği 1970 yapımı *Adsız Cengaver* bu akımın tetikleyicisi olur. Scognamillo ve Demirhan'ın *Fantastik Türk Sineması*'nda belirttiği üzere Refiğ'in özgün senaryosu *Binbir Gece Masallar*'ndan, *Peygamberler Tarihi*'nden ve İngiliz destanlarından beslenen bir fantastik seçkidir (23). *Ali Baba ve Kırk Haramiler* (yönetmen Nuri Ergun, 1971), *Altın Prenses Devler Ülkesinde* (yönetmen Muharrem Gürses, 1971), *Şehzade Sinbad Kaf Dağında* (Muharrem Gürses, 1971), *Bir Varmış Bir Yokmuş*, *Bin Bir Gece Masalları* (yönetmen Ertem Göreç, 1971), *Alaaddin'in Lambası* (Natuk Baytan, 1971) aynı yıl peş peşe gösterime girer. 1972 yılına gelindiğinde filmlerin arkası aniden kesilir. Son bir gayret Rahmi Kafadar'ın *Şahmaran*'ıdır. Türk sinemasında *Şahmaran* masalı ilk kez bu film ile konu edilir (28).

Masallar, iki yıllık kısa bir süre için Türk sinemasını besleyen ana kaynak olur. Yeşilçam sinemasında masal temalı filmlerin peş peşe gösterime girer. Ülkenin gergin siyasi atmosferi, eli kulağındaki askerî darbe, hemen ardından gelen kovuşturmalar, mahkemeler, hatta idamlar sansür ve yasaklamayı beraberinde getirir. İzleyicinin halet-i ruhiyesinin ve suya sabuna dokunmayan film yapma zorunluluğunun Yeşilçam'ı masalları kullanmaya ittiğini söylemek yanlış olmaz. *Binbir Gece Masalları*, böyle bir dönem için en uygun malzemedir. *Masallar*, toplumun edebi hafızasında uzun zamandır vardır, bu nedenle seyirci açısından bir aşinalık söz konusudur. Fantastik sinema ögesi olmakla birlikte seyirci tarafından kolay kabul edilir. Ayrıca *Masallar*, bütün aşinalığımıza rağmen aslında mekânsız ve zamansızdır. Bu da masalda anlatılan hikâye nedeniyle sansüre uğrama tehlikesini bertaraf eder. Aynı zamanda seyirciye deneyimlemek zorunda oldukları ağır ve baskıcı siyasi çevreden kaçış fırsatı sunar.

Binbir Gece Masalları, tarihi bilinmeyen zamanlardan beri Doğu edebiyatının sözlü geleneğinde anlatılageldi. Doğu edebiyatının diğer birçok yapıtı gibi hem bütünlüklü hem tekil hikâyeler olarak okunabilen bu hikâyeler tarihsel süreç içinde pek çok kez ve farklı farklı adlarla, değişik dillerde ve üsluplarda, değişik edebi formlarda bilinen ve bilinmeyen coğrafyalarda kaleme alındı, okundu, anlatıldı, dinlendi. Zaman ve mekân sınırlamasının ötesine geçen bu metinler İpek Yolu'yla Orta Asya'dan Mezapotamya'ya Afrika'ya, Anadolu'ya ve en nihayetinde Avrupa'ya taşındı. Bu nedenle ne başlangıcında ne yayılışında *Binbir Gece Masalları*'nın tek bir şehri, tek bir merkezi yoktur. *Masallar*'ın izi İsfahan'dan Kahire'ye, Semerkand'dan Bağdat'a, Şam'a, Paris'e farklı farklı şehirlerde, ama özellikle Osmanlı şehirlerinde sürülebilir. *Masallar*'ın el yazmaları, basılı halleri, çevirileri bu şehirleri dolaşır.

İsmi masallarda geçmese de masalların ruhunu en iyi yansıtanlar Osmanlı şehirleri olmuştur. Osmanlı şehirleri özellikle 18. yüzyılda doğubilimciler için birer cazibe merkezi haline gelince, *Masallar* da bu ilgiden payına düşeni aldı. 18. yüzyıl başlarında Fransız Doğubilimci Antoine Galland, bu büyümlü atmosferden etkilendiği gibi Osmanlı ülkesinin kalbine yerleşmiş masallardan da etkilenince bu hikâyeler dünya kültürüne mâl oldu. Batı topraklarında uzun yolculuğundan sonra bir Türk romancı, *Binbir Gece Masalları*'nı yeniden gizemli ve masalsi dünyasına, Türkiye'ye geri getirdi. Orhan Pamuk'un *Kara Kitap'ı Binbir Gece Masalları*'nda anlatılması gereken ama henüz anlatılmamış olan İstanbul masallarının kitabıdır. Pamuk, bu kitabında hem Doğu anlatı geleneğinin poetikasını ortaya koymuş, hem de kitabını bu geleneksel poetika temelinde biçimlendirdiği modern bir anlatı olarak örmüştür.

Şimdiye kadar unutulmuş olarak kalan Bursa nüshası ise *Masallar*'ın en eski biçimlerine dair önemli bir belge niteliğindedir. Bu yazmanın yayımlanarak araştırmacıların kullanımına açılması önemli bir uluslararası kültür mirasının gelecek kuşaklar açısından tanınması adına önemli bir girişimdir. Günümüze değin hep Galland vesilesi ile adı anılan, neredeyse tamamen Fransızca üzerinden Batı dünyasına yayılan *Binbir Gece Masalları*'nın Türkçe ile ilişkisinin yeniden kurulması ve tarihinin yazılması gerekmektedir. Bursa'da bulunan 15. yüzyıl çevirisinden günümüzdeki anlatılara kadar devam edegelen yazınsal geleneğin en önemli metinlerinden biri olan ve öyle olmaya da devam eden *Binbir Gece Masalları* aslında kendi edebî kültürümüzün bir parçası olarak ele alınmalıdır.

KAYNAKÇA

- Birkalan-Gedik, Hande. "Sözlü Kültür ve Yazılı Kültür Arasında: Türkçe *Binbir Gece* Geleneğinde Metinlerarası Söylem". Kalpaklı 45-66.
- Birkalan-Gedik, Hande. "The Thousand and One Nights in Turkish: Translations, Adaptations and Issues". Marzolph 201-220.
- Esen, Nükhet (der.). *Kara Kitap Üzerine Yazılar*. İstanbul: Can Yayınları, 1992.
- Galland, Antoine (çev.). *Les Mille et Une Nuits, Contes Arabes*. Tome I. Paris: Ledentu, 1832.
- Galland, Antoine. *Journal d'Antoine Galland Pendant Son Séjours à Constantinople*. 2 Cilt. Yayına hazırlayan Charles Schefer. Paris: Edisyon Ernest Leroux, 1881.
- Gökalp, G. Gonca. "Osmanlı Dönemi Türk Romanının Başlangıcında Beş Eser". *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi Özel Sayı* (1999): 185-202.
- Kalpalkı, Mehmet and Neslihan Demirkol (ed.). *Binbir Gece'ye Bakışlar*. İstanbul: Turkuaz Yayınları, 2010.
- Karateke, Hakan. "Galland'ın *Binbir Gecesi*'nde Tercüme Sorunları". Kalpaklı 67-77.
- Koz, M. Sabri. "Fransızca'dan Türkçe'ye Ermeni Harfleriyle *Binbir Gece* Masalları". Kalpaklı 85-112.
- Marzolph, Ulrich (ed.). *Arabian Nights in Translational Perspective*. Detroit: Wayne State University Press, 2007.
- Marzolph, Ulrich. "Uluslararası Hikâye Anlatımında Bir Anıt Olarak *Binbir Gece* Masalları". Kalpaklı 13-32.
- Moran, Berna. "Üstkurmaca Olarak Kara Kitap". Esen 96-106.
- Pamuk, Orhan. İstanbul. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2003.
- Pamuk, Orhan. *Kara Kitap*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2006.
- Sakaoglu, Necdet. "Masallar ve Osmanlılar: Sultan İbrahim'in Masalcı Cariyesi". *NTV Tarih* 50 (Mart 2013): 67.
- Scognamillo, Giovanni and Metin Demirhan. *Fantastik Türk Sineması*. İstanbul: Kabancı Yayınevi, 1999.
- Tekin, Şinasi. "Binbir Gece'nin İlk Türkçe Tercümeleri ve Bu Hikâyelerdeki Gazeller Üzerine". *Türk Dilleri Araştırmaları Talat Tekin Armağanı*. Cilt 3. Ankara: Simurg, 1993: 239-255.

- Tekin Şinasi, "Elf Leyle'nin 17. Yüzyıl Osmanlıcası Nasıl Yayınlanmalı? Bu Metin Ne kadar Müstehcen?", *Tarih ve Toplum*, No. 208 (Nisan 2001), P. 77-80
- Tor, Gülseren. "Binbir Gece Hikâyeleri'nin 15. Yüzyılda Yapılmış bir Türkçe Çevirisinde (Bursa Nüshası) Üslup Biçem". Kalpaklı 125-164.
- Ünlü, Osman. *Cinânî Bedâyiül-âsâr*. Cambridge: the Department of Near Eastern Languages and Civilizations, Harvard University, 2009.
- Zotenberg, M.H. Notice sur Quelques Manuscrits des Mille et Une Nuits et La Traduction de Galland". *Notice et Extraits de Manuscrits de la Bibliothèque Nationale et autres bibliothèques*. XXVIII (Paris: 1887): 167-320.